

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2008 SAUSIO 5 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 3 (1)

Pastabos pačiam sau

Nuo tautiškumo iki nihilizmo

Taip jau buvo ir yra mūsų Tėvynėje nuo pat Atgimimo laikų. Atsirado „Respublika“, Sąjūdžiui remti laikraštis, ir iškart pradėjo šmeižti prof. Vytautą Landsbergį. Kuo labiau jo populiarumas augo, tuo daugiau purvo ant jo galvos buvo išpilta. Kodėl jis užsienyje vadinamas Lietuvos prezidentu? Kodėl jis turi vilą Šveicarijoje, o latifundiją Australijoje? Kuriame banke guli jo milijonai? Kodėl jis žurnalistus pavadino šunauja (kai kurie paparaciai ir šmeižikai tikrai nusipelnė to vardo)?

Iš vadinamųjų „megztų berečių“ tyčiotasi gal dešimtmetį, nors tos „beretės“ per lietu ir sniegą narsiai stovėjo mitinguose, gindamos trapią anų dienų Nepriklausomybę. Iš jų tyčiojosi sovietiniai kareivos, tyčiojosi mūsų viešosios erdvės juokdariai.

Prieš penkiolika metų Lietuvos televizijoje buvo tokia „Šėpa“. Paskui ji tapo „Radijo šou“, kurio veikėjai smagiai darbuojasi ir po šiai dienai. Vėliau atsirado „Dviračio žinios“, iki valiai prisijuokdamos iš mūsų valstybės atstovų, o ir iš mūsų pačių, mažųjų gatvės žmonių. Viskas buvo pajungta šaipymuisi iš jaunos, vos ant kojų besistojančios valstybės. Praėjus dešimtmečiui, atsirado kitokios veislės patyčių mašinerijos: humoristinis (neduok Dieve, tokio „humoro“) „Puikūs šou“, „kultinis“ pramoginis „Kelias į žvaigždes“. Žvaigždžių gamyba pas mus vyksta pilnu tempu... Ji, rodos, jau nieko bendro neturi su politiniu valstybės žeminimu, bet nieko bendro ir su lietuvišku mentalitetu, kuris išvedė tautą į Nepriklausomybę ir tą piniginę gerovę, kuria dabar mėgaujasi ir nusenę buvusieji komunistai, ir madingai apsirengę TV ekranų liūtai ir liūtės.

Trijų Karalių šventėje atklysta kartūs tautos juokdarių darbo vaisių prisiminimai. Vieni juokdariai (kokiems karaliams jie tarnauja dar neaišku, bet greičiausiai ne vienam, o pirmiausia pilviniam storuliui Pinigui), švelniai tapšnodami per petį, augino populiarumą buvusiam „agurkų karaliui“. Kol priaugino iki Seimo ir Vyriausybės. Kiti juokdariai verčiasi per galvą, kad suniekinėtų savo valstybę ir savo kultūrą savųjų ir svetimųjų akyse. Esą taip linksčiau gyventi, o mes tokie savikritiški... Etnografinės, folklorinės TV laidas, kurios širdies atgaivai prie televizijos ekranų sutraukia vyresnio amžiaus žmones, dar prisimenančius ir gerbiančius savo tėvų ir protėvių papročius, jie siūlo šalinti iš TV programų.

Taip mąsto juokdariais apsimetę vyriukai, tapę „žvaigždėmis“, nors jų išsilavinimas ir intelektas verčia suabejoti jų išprusimu. Vienas iš tų žvaigždžių-juokdarių įsigudrino juodu ant balto – tarsi ir padoriame laikraštyje – paskelbti tokias „naujienas“: „Prakeiktą Žemaitę (jis turi galvoje mūsų klasikę rašytoją – M.S.) reikia rauti su šaknimis.“ Jis piktinasi, kad vis dar „Žemaitė ir sutvėrimai iš laidos ‘Geras ūpas’ (tai etnografinė-folklorinė laida – M.S.) yra neliečiamos šventos karvės“. O žiūrint kino režisieriaus filmą apie Lietuvos partizanų kovas, jį apimanti didžiulė gėda...

It tada sau pamąstai: kas yra tikrieji juokdarių šeiminkai, kokius pinigus jie moka savo juokdarius, kad iš žmogaus atminties išguitų tai, kas jame įdėta per genetinę atmintį, kad Lietuvą pavaizduotų lyg paskutinę kvailę tarp kitų Europos tautų, nevertą įeiti į pasaulio valstybių šeimą. Jie savo piktais juokeliais bando nubraukti tai, kas ir tikrųjų yra pasiekta gero per beveik du dešimtmečius Nepriklausomybės. Tokie yra mūsų valstybės negatyvaus įvaizdžio kūrėjai, viso, kas tautiška niekintojai.

Marius Simaniškis

Kitame numeryje:

- Rašytoja Vanda Juknaitė. Pokalbiai su vaikais.
- Silvija Vėlavičienė apie Barėną.
- Dvi nuomonės: R. Kriaučiūnas ir G. Mareckaitė.
- Stasio Ylos istorinė studija.

Marius Zavadskis. Karuselė Europos parke. *Metals.*

Sakoma: nauji metai – nauji lapai. Tiksliau būtų: nauji metai – nauji gyvenimo ratai. Gyvenimo ratas sukasi karuselės principu. Iš pradžių įgauna pagreitį, o paskui vis lėtėja, kol pasiekia aukščiausią tašką ir žmogus, atsidūręs jame, apsvaigsta nuo pasiektų aukštumų. Jį vilioja garbė ir galia, energija ir sėkmė apsuka galvą, o jūra atrodo iki kelių. Žmogus sako: aš viską galiu, viską pasieksiu, tereikia tik panorėti.

Bet karuselė vis smarkyn vėl ima kristi žemyn, kol galiausiai sustoja. Todėl ir atrodo, kad gyvenimo ratas sukasi greityn, kuo žmogus keliauja senyn... Tad laimingiausi gyvenimo karuselėje jaučiasi vaikai.

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1 psl. Marius Simaniškis. Nuo tautiškumo iki nihilizmo.
- 2 psl. Antanas Garbauskas, Elona Gubavičiūtė. Kintantis vitražų stebuklas.
- 4 psl. Benas Urbutis. Šviesa ir šešėliai Alfonso Budvyčio kūryboje.
- 6 psl. Nijolė Pupienė, Laima Apanavičienė. Gyvenimas šokiui ir šokyje.
- 7 psl. Vytautas Volertas. Komisarai visur buvo reikalingi.
- 8 psl. Stanislovas Abromavičius. Du Aleksandro Zapkaus gyvenimai (pirma dalis).

Redaguoja Aldona Žemaitytė

aldaze@gmail.com

Kintantis vitražų stebuklas

„Prasidėjo kažkoks keistas apyaušris. Šviesiau nesidarė. Kolonos ir skliautai skendėjo prietemoje. Didžiuliuose aukštuose ir siauruose languose sušvito vitražų piešiniai. Katedra palaipsniui prisipildė ne šviesos, o spalvų. Aš pažvelgiau į mane supančius veidus – jie buvo ne apšviesti, jie švytėjo žydra spalva. Lyg spektras keitėsi stiklų, o kartu ir daiktų spalvos; juo toliau, tuo labiau jų jėga augo, stiprėjo ir ties altoriumi sušvito džiugiais oranžiniais-raudonais tonais”.

(Architekto A. K. Burovo įspūdis apie nepakartojamus Paryžiaus Dievo Motinos katedros vitražus).

Antanas Garbauskas. Vitražas „Į šviesią ateitį“ Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos vestibulyje (Vilniuje). 1963. Storas, skaldytas stiklas, montuotas betonu.

Vitražininką Antaną Garbauską kalbina Elona Gubavičiūtė

Dailininkas vitražininkas Antanas Garbauskas gimė Skapiškyje (Kupiškio rajonas), geležinkelininko šeimoje. Nuo 1958 metų, baigęs studijas Vilniaus dailės institute (dabar Dailės akademija), aktyviai dirba kūrybinį darbą: sukūrė daugybę vitražų įvairiems visuomeninių pastatų interjerams, bažnyčioms, privatiems asmenims; dalyvavo įvairiose dailės parodose. Daugiausia menininko sukurtų vitražų yra Vilniuje, bet jų yra ir Kaune, Klaipėdoje, Tauragėje, Rietave, Uliūnuose (Panevėžio rajonas), Sintautuose (Šakių rajonas). Užsienyje: Vokietijoje, Rusijoje, Ukrainoje, Moldavijoje. Menininkas mėgsta kurti ir nedidelio formato vitražo miniatiūras. Tokių darbų yra ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje, Prancūzijoje, Olandijoje, Jungtiniuose Arabų Emiratuose, Izraelyje, Kinijoje, Kanadoje, JAV ir kitur.

Antanas Garbauskas įkūrė pirmąsias vitražų restauravimo dirbtuves Lietuvoje, restauravo Šv. Jonų, Visų Šventųjų bažnyčių vitražus Vilniuje. Taip pat restauravimo darbus atliko St. Peterburge esančiuose buvusiose Kiolcho rūmuose, Ermitaže, Katalikų bažnyčioje. Už aktyvų kūrybinį darbą menininkas yra apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino I laipsnio ordinu.

– Kūrybinį darbą kaip dailininkas vitražininkas dirbate be pertraukos daugiau kaip penkiasdešimt metų – nuo studijų Dailės institute iki šiol. Remdamasis didžiule savo patirtimi, gal galėtumėte pasakyti, kas yra tie įspūdingi vitražai ir kaip jie atsirado?

– Vitražas, paprastai kalbant, – tai tapyba ant stiklo. Tokie darbai nekabinami ant sienų – jie įstatomi į langą. Šviesa iš lauko pusės prasiskverbia pro spalvotus vitražų stiklus, todėl jų nereikia apšviesti iš vidaus. Vitražų būna ornamentinių, figūrinių ir portretinių. Seniau vitražais puošė bažnyčias, vienuolynus, didikų pilis, vėliau – rotušes, pirklių rūmus. O šiais laikais jų galima rasti ir metro ar geležinkelio stotyse, bibliotekose, teatruose ir net privačiuose namuose.

Vitražas, kaip ir kitos monumentaliosios-dekoratyvinės tapybos šakos (freska, mozaika), būdamas neatskiriama pastato dalimi, jį ne tik puošia, bet ir papildo interjero meninį vaizdą, išryškina pastato paskirtį. Kaip priemonė puošti patalpą, vitražai savo spalvų turtingumu, sodrumu bei įvairumu daugeliu atveju net pralenkia kitas tapybos šakas.

– Jūs gimėte geležinkelių šeimoje. Lyg ir nieko bendro su vitražu. Iš kur ta menininko „gyslelė“? Kas Jus sudomino?

– Mūsų šeima – tai ištisa geležinkelių dinastija. Aš esu vienintelis, išdavęs geležinkelį. Dar

besimokydamas Panevėžio I berniukų gimnazijoje (dabar J. Balčikonio gimnazija) svajojau apie tapybą. Jau bebaigiant gimnaziją, išgirdau, kad Dailės institute labai daug laiko skiriama žmogaus anatomijos studijoms. Ėmiausi darbo. Kruopščiai nupiešiau anatomijos atlasų kopijas ir nuvežiau į Dailės institutą kartu su kitais namų darbais. Šie piešiniai ir nulėmė komisijos nuomonę, kad „šis tiek kruopštumo ir kantrybės rodantis kandidatas puikiausiai galėtų studijuoti vitražą“. Nors ir labai norėjau studijuoti tapybą, teko sutikti su dėstytojų nuomone ir mokytis vitražo meno. Iš pradžių nebuvau patenkintas, tik vėliau supratau, kaip tai įdomu. Jau pirmą kursą baigdamas nebujutau noro būti tapytoju.

– Jums, be abejo, teko susitikti, gal net ir kurti kartu, su žymiais dailininkais vitražininkais. Kas iš jų jums turėjo įtakos kaip menininkas ir kaip asmenybė?

– Visus studijų metus – nuo pirmo kurso iki diplominio darbo – specialybės mane mokė jaunas dėstytojas, vėliau profesorius Algimantas Stoškus. Tai buvo labai veiklus, rūpestingas, mylintis savo specialybę dėstytojas. Institute tada dar dėstė ir A. Stoškaus mokytojas profesorius Stasys Ušinskas, vitražą studijavęs Paryžiuje prieš karą. Su profesoriumi S. Ušinsku man taip pat teko ir pabendrauti, rašant referatą apie jį ir jo kūrybą, o vėliau, renkant medžiagą apie vitražą prieškarinėje Lietuvoje.

O kalbant apie kūrybą kartu su mokytojais, tai pirmas darbas, tačiau dar ne kartu, o greta dailininko Algimanto Stoškaus, buvo dailininkų kūrybos namams Kryme, Gurzufo mieste. Interjerą kūrė architektas Arvedas Kybrancas. Antrasis darbas jau kartu su A. Stoškumi buvo didelis ir atsakingas užsakymas sukurti vitražą tarptautinei Monrealio parodai Ekspo-67. Reikėjo padaryti du vitražus. Vieną kūrė dailininkas Kazimieras Morkūnas, o antrą A. Stoškus ir aš.

Pradėjome darbą nuo eskizų. Pradžioje juos darėme atskirai, o po to, sunesę savo darbus, aptarėme ir suradome bendrą, priimtina abiems autoriams, variantą. Nebuvo jokios autokratijos. Tačiau toliau, vystant darbą, vis labiau jusdavau esąs buvusio mokytojo pagalbininkas. Darbą užbaigėme sėkmingai. Turėčiau dar pridurti, kad tuomet labai daug jėgų atėmė nuolatiniai važinėjimai į Baltarusijoje esantį stiklo fabriką „Neman“, kur buvo liejami stiklai mūsų vitražams. Bet išlošėme, įgydami daug patirties storų lietuvių vitražų technikoje. Mums talkino visa eilė meistrų. Nepakeičiamas spalvoto stiklo technologas buvo Saulius Žukauskas. Jis tarpininkavo tarp dailininkų ir stiklo fabriko „Neman“ darbuotojų. O sudėtingą montavimą vietoje atlikome

Antanas Garbauskas

mes patys, dailininkai. Vieni pirmųjų turėjome galimybę išvykti į tuo metu „uždraustą teritoriją“ – kapitalistinę šalį Kanadą.

Negalėčiau pasakyti, kad turiu kurį nors vitražų dailininką, kaip vienintelį autoritetą. Tačiau iš Lietuvos dailininkų labiausiai man imponuoja Kazimiero Morkūno kūryba. Jis yra ir spalvos, ir kompozicijos meistras. Iš lietuvių išeivių dailininkų labai vertinu Albino Elksaus kūrybą. O iš praeities laikų didžiausio autoriteto nusipelnė Rygos vokietis, daug dirbęs carinės Rusijos imperijoje Ernst Tode. Jo vitražai dar ir dabar labai įdomūs. Jūs iš arti studijavau Rygoje, St. Peterburge ir Vilniuje Šv. Jono bažnyčioje.

– Meno kritikai Vilniaus Šv. Onos bažnyčios vitražus vertina kaip vienus iš geriausių Jūsų darbų. Bet visi žinome, kad sovietiniais laikais dirbti bažnyčiai buvo gana rizikinga. Ar neabejojote imdamasis tokio darbo? Ir kodėl pasirinkote būtent tokią simboliką ir tokius kompozicinius principus?

– Po Stalino mirties, prasidėjus Chruščiovo „atšilimo“ laikotarpiui, Lietuvos kunigai vis drąsiau ėmė remontuoti, o tuo pačiu ir gražinti Lietuvos bažnyčias. Kai kurie iš jų, turėdami suauko-

tų lėšų, pasinaudojo remonto priedanga ir išdrįso meniškai įstiklinti bažnyčių langus, papuošti sienas ar naujai įrengtus altorius. Taip atsirado „nežinomų“ dailininkų sukurtų vitražų, paveikslų ir skulptūrų. Tiesa, kad tai buvo gana pavojinga veikla pačiam, „nežinomam“, menininkui, nes, paaiškėjus, jis galėjo gerokai susigadinti karjerą. Ypač, jei jis buvo Dailininkų sąjungos narys ar svajojo dalyvauti su savo darbais oficialiose parodose, ar dirbo pedagoginį darbą, ar kur nors valstybinėje įstaigoje...

Dar sudėtingiau ir sunkiau buvo bažnyčioms, oficialiai paskelbtoms architektūros paminklais. Be paminklų inspekcijos žinios jose nieko nebuvo galima keisti.

Tuometinis Vilniaus Šv. Onos bažnyčios klebonas kun. Jonas Morkūnas turėjo gražią svajonę – apdužusius nesandarius langus pakeisti spalvotų stiklų vitražais. Taigi aš gavau pasiūlymą ir iškart sutikau. Šv. Onos bažnyčia – juk tai pats geriausias objektas, pati dėkingiausia architektūra vitražams! Labai norėjau išbandyti savo jėgas. Kadangi šią bažnyčią aplankydavo vis daugiau atvažiuojančių užsieniečių, tokiems klebono norams neprieštaravo ir Vilniaus architektūros paminklų inspekcijos vadovybė.

Ėmiausi darbo, pradėjau daryti pirmuosius vitražų eskizus su šventųjų figūromis ir heraldiniais motyvais. Labai liūdna, bet „nepraėjo“... Buvo leista daryti tik ornamentinius vitražus.

Spalvas vitražams rinkausi tradicines – gotikines. Siekiau dramatinės įtamos, dominuojant mėlynai ir raudonai spalvai. Jas išdėsciau per visus keturis langus einančiomis dinamiškomis linijomis, primenančiomis liepsnų pluoštus su intensyvaus mėlynumo properšomis. Spalvomis norėjau perduoti sukrečiančius mūsų tautos išgyvenimus, kurių nepašykštėjo istorija.

Ant intensyvaus fono, kiekviename lange, „auginau“ šviesų, vijoklinį, liepsnojančios gotikos augalą su daugybe kamienų, primenančių bažnyčios fasadą. Tai susipynusių pleištinė arku motyvai, užsibaigiantys gausybe į viršų smailėjančių puošnių pinaklių. Ten, kur baigiasi arkiniai langai ir kitose, arčiau centro esančiose svarbesnėse erdvėse, tų vijoklių viršūnėse pražysta tradiciniai lietuviški kryžiai. Panaudojau ažūrinių kryžių – saulučių motyvus.

– Nemažai savo kūrybinio laiko paskyrėte vitražo restauravimui. Net esate pirmasis Lietuvoje, įkūręs restauracijai skirtas dirbtuves. Kodėl ėmėtės tokio darbo ir kokios įtakos jis turėjo Jums, Jūsų kūrybai?

– Apie 1953 metus, tuometiniame Vilniaus dailės institute, būsimieji dailininkai monumentalistai, studijuodami architektūros pagrindus, turėjo atlikti vasaros praktikos užduotis. Man buvo pavesta neveikiančioje Šv. Jono (dabar Šv. Jonų) bažnyčioje apmatuoti Oginskių koplyčios vitražus, surinkti medžiagą apie jų kilmę ir autorių, nukopijuoti vieną fragmentiškai išlikusį panelį.

Vėliau, po metų, gavau sudėtingesnę užduotį. Turėjau apmatuoti tos pačios bažnyčios didžiosios navos vitražus ir, remiantis greta esančių analogiškų vitražų išlikusiais fragmentais, atkurti vieno lango pilną vaizdą.

Prisimenu, buvo labai įdomios darbo sąlygos popieriaus sandėliu paverstoje Šv. Jono bažnyčioje. Čia kasdien atvažiuodavo sunkvežimiai. Į juos buvo pakraunami milžiniški popieriaus rulonai, skirti „Tiesos“ laikraščiu, ir per bažnyčios pagrindines duris išvežami į spaustuvę. Sunkvežimiams išvažiuavus, sandėlininkas mane užrakinodavo iki darbo pabaigos. Likdavau vienas tarsi „įkalintas“. Pro išdaužytus langus skraidė balandžiai. Tyla ir ramybė leido susikaupti, iš arti žiūrėti ir išigilinti į senų laikų vitražo meno paslaptis, jo techniką. Galėjau, niekieno netrukdomas, jų darbuose skaityti informaciją apie savo pamėgtą profesiją, žavėtis gražaus akademinio piešinio veidais, drabužių klostėmis, šešėliais, refleksais, ornamentais. Tarytum jaučiau patį vitražų autorių, stovintį man už nugaros ir geranoriškai besidalijantį sava patirtimi. Turėjau puikią galimybę tyrinėti dideles, galias ir paslaptingas Šv. Jono Krikštytojo akis, išraiškiai, su dideliu atsidavimu ir meile savo darbui, prieš daugelį metų išpieštas senosios kartos dailininko. Apimtas tokios

Vilniaus Šv. Onos vitražai „Kryžių Lietuva“. 1988. Plonas spalvotas stiklas, montuotas švino juostelėmis.

„Metai“. Vienas iš vitražų K. Donelaičio memorialiniame muziejuje buv. Tolminkiemio bažnyčioje. 1979. Plonas spalvotas stiklas, montuotas švino juostelėmis.

nuotaikos, kartais žvilgterdavau pro išdaužyto vitražo angą į gatvėje vykstantį gyvenimą – skubančius žmones, važiuojančias mašinas... Lygindavau tą trumpalaikę sumaištį su čia jau šimtmečiais stovinčiomis skulptūromis; su grakščiomis kolonomis, laikančiomis nuostabius lubų skliautus; su ryškiomis spalvomis žaižaruojančiais vitražais, ir pradėjau suprasti – kas yra laikina ir kas amžina.

Ši patirtis man padėjo ne tik tuo metu gerai atlikti studentiška užduotį, bet ir gerokai vėliau, kai sovietinėje kultūros politikoje prasidėjo šioks toks atšilimas. Žinomų inteligentų grupė kreipėsi į valdžią, prašydama perduoti Šv. Jono bažnyčią Vilniaus universitetui. Buvo pradėtas nusiaubtos bažnyčios restauravimo projektas. Projektą ruošė architektas Romanas Jaloveckas. Dirbo ir grupė istorikų, kurie Kultūros ministerijos archyve rado

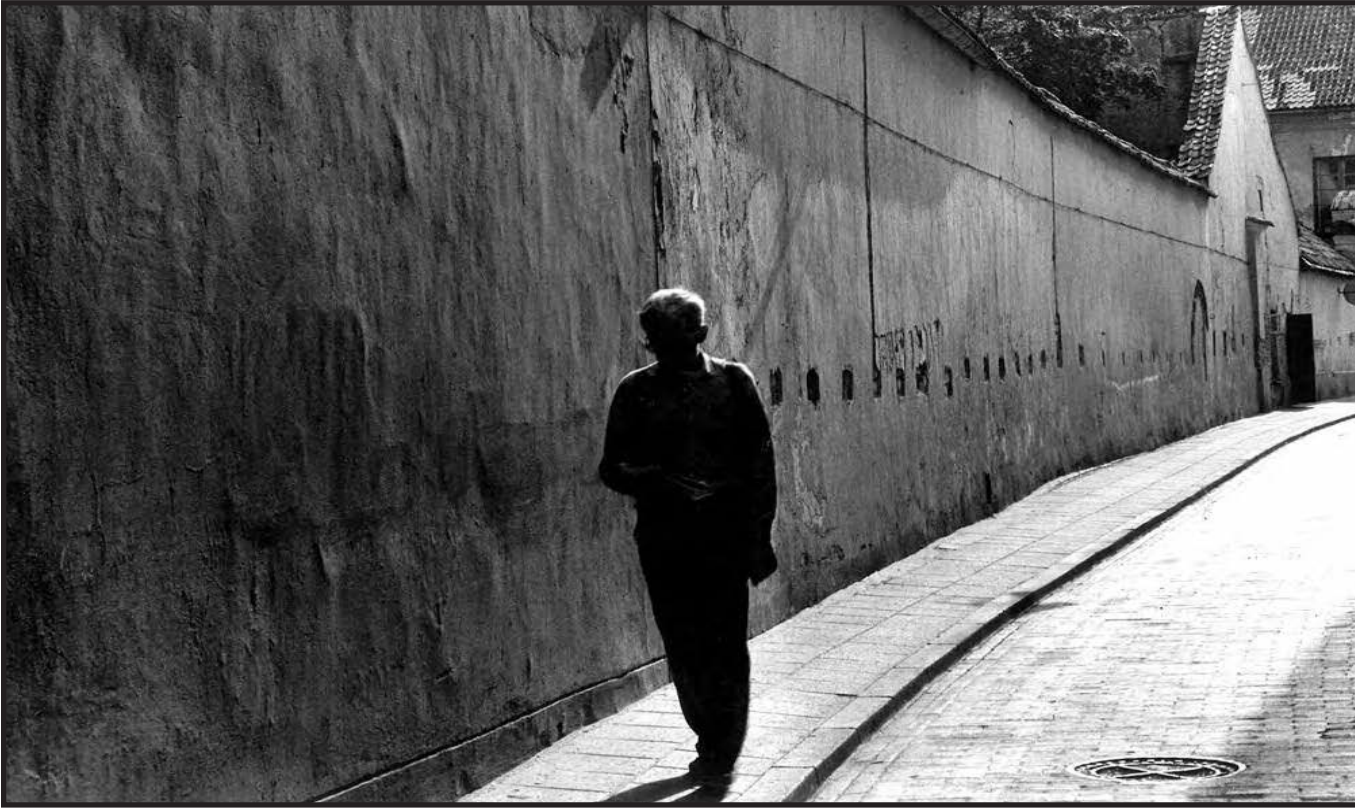
mano darytų apmatavimų medžiagą. Taip buvau surastas ir aš pats, kaip tos medžiagos autorius. Man pasiūlė steigti vitražų restauravimo dirbtuvę ir imtis restauruoti Šv. Jono bažnyčios vitražus. Toks darbas mane ir anksčiau buvo dominęs. Tad, pasikvietęs savo kolegą Bronių Guobį į talką, pradėjau dirbti. Buvo 1970 metai. O restauravimo darbus pabaigėme tik po gero dešimtmečio.

Man, kaip dailininkui, darbas restauracinėse dirbtuvėse turėjo nemažos įtakos. Labiau pradėjau vertinti tradicinį vitražą iš plono stiklo. Kritiškiau ėmiau žiūrėti į visokias naujoves, kuriamas tik dėl naujoviškumo. Pagarbiau vertinu vyresnės kartos dailininkų darbus. Mane, kaip kūrėją, labai praturtino pažintis ir bendradarbiavimas su Vilniaus architektūros ir dailės žinovu Vladu Drėma, architektais Romanu Jalovecku, Napaliu Kitkausku, Sigitu Lasavicku, fotografu Mečislavu Sakalausku.

– Gal pasakytumėte, kas Jus patį, kaip vitražininką, labiausiai žavi šioje dailės šakoje ir kaip Jūs vertinate savo didžiulį kūrybinį palikimą?

– Vitraže mane labiausiai žavi spalva. Ji yra žavinga ne tik dėl to, kad ją matome šviesai prasišverbus pro stiklą ir krintant mums į akis. Spalva žavinga ir tuomet, kai keičiasi apšvietimas. Atkreipkite dėmesį: kokie sodrūs tonai būna anksti rytą, brėkstant... Kaip nuostabiai keičiasi vitražas saulei prašvitus ar jai pasislėpus už debesų... Kaip, vėlgi, kitaip negu rytą, vitražai atrodo vakare... Reikia tik nueiti į bažnyčią ir daug valandų stebėti kintantį vitražų stebuklą.

O apie savo kūrybą, manau, neturiu teisės kalbėti. Tai turi daryti kiti. Juo labiau, kad nuopelnai priklauso ne man vienam, bet ir talkinusiems meistrams – Kęstučiui Kurliandskui, Daugiui Bumbuliui, Vitalijui Naumavičiui, mano broliui Aleksui Benediktui ir kitiems. Daug lėmė laikotarpis, kuriame mes gyvenome ir dirbome. Aš, kaip menininkas, sovietiniais laikais negalėjau apsiriboti tik siaura, neišėinančia už Sovietų Sąjungos ribų, informacija. Man buvo labai svarbu žinoti apie vitražo naujoves pasaulyje. Esu labai dėkingas Vladui, Onai ir Pauliui Vaitkams, Zitai Savickaitei (ses. Paulei), Simonui Žmuidzinui, man siuntusiems taip reikalingas, naujausias knygas ir žurnalus. Mes visi, tiek vienoje Atlanto pusėje, tiek kitoje, darėme viską, kas nuo mūsų priklausė, nes labai norėjome garsinti Tėvynę Lietuvą. Savo menu nepasidavėme sunivelijuojami ir paverčiami „tarybiniais“ žmonėmis be tautybės. Branginame kultūros paveldą, tautines tradicijas, liaudies meną ir norėjome būtinai išlikti Lietuvos

Iš ciklo „Vilnius“: Bernardinų (Pilies) skersgatvis, 1989.

Šviesa ir šešėliai Alfonso Budvyčio kūryboje

BENAS URBUTIS

Fotografas Alfonsas Budvytis buvo tikras mūsų kasdienybės poetas. Tai skamba banaliai, bet ne dažnas fotografas moka pažvelgti į kasdienybės banalumą per poetinę metaforą, o gal tiksliau – per vos virpančių, nujaučiamų nuotaikų ir emocijų judesius. Dabar, kai jo nebėra po tragiškos mišlingos mirties Goniūnų kaime, netoli Jurbarko, A. Budvyčio kolegos suskato jį girti, kelti į padanges jo novatoriškumą, vadinti kone fotografijos genijumi, abstrahuotosios lietuviškos fotografijos pradininku Lietuvoje. Gyvendamas nelengvą dvasinį ir socialinį gyvenimą, A. Budvytis iki šiol buvo atsidūręs kolegų dėmesio paribyje. Taip gyvenime atsitinka talentingiems žmonėms, kurie negali pritaapti prie į konvencionalumus išprausto gyvenimo rutinos.

Alfonsas Budvytis, mūsų išeivijai mažai pažįstamas fotomenininkas (jo vardas neskambėjo fotografijos albumuose, almanachuose ar spaudoje, kaip A. Sutkauskas, A. Kunčiauskas, R. Rakauskas, A. Macijauskas – vadinamųjų lietuviškos fotografijos grandų), gimė 1949 m. sausio 1 d. Žemaitijoje, Balsėnų kaime, netoli Veiviržėnų, kurių kapinėse šalia senelių, tėvo ir kitų artimųjų jis atgulė 2003 m. lapkričio 3 d. buvusios žmonos Aldonos Budvytienės ir vaikų rūpesčiu.

Jis užaugo pas senelius prie Balsės upeliuko, kai tėvai buvo išvežti į Sibirą. Jautrus išpūdžiams, gėrėjosi gamta, stebėjo kaimo žmonių tarpusavio santykius. Jam teko

skurdžiai augančio kaimo vaiko, pusiau našlaičio dalia: ganė gyvulius, dirbo kitus ūkio darbus, gyveno mokyklos bendrabutyje, per laukus ir miškus šešis kilometrus vasarą dviračiu, žiemą slidėmis sukardavo iki mokyklos ir atgal. Stebėdavo aplinkos dinamiką, pro akis skriejant gamtovaizdžiams. Sielos jautrumas ir akies pastabumas jį paskatino svajonėms apie kino operatoriaus profesiją. Bet toms svajonėms nebuvo lemta išsipildyti, Alfonsas 1967–1971 m. Kauno medicinos institute studijavo farmaciją. Ši specialybė, anot jo, išmokė kantrybės, darbštumo ir kruopštumo. Tai praverė fotografijoje, kuria pradėjo užsiimti dirb-

Budvytis buvo toli nuo politikos. Pirmiausia jis buvo fotografijos eksperimentatorius. Šį bruožą išryškino ir sustiprino farmacininko specialybė, kuri leido su chemijos paslaptimis susipažinusiam fotografui daryti įvairius bandymus ant fotopopieriaus, jį ryškint ir fiksuojant. Didieji A. Budvyčio fotografiniai atradimai, kurie jam pirmajam iš Lietuvos atnešė tarptautinį pripažinimą ir pelnę daug tarptautinių apdovanojimų, vyko jo namuose Vilniuje, standartiniam Karoliniškių bute, ankštame vonios kambarėlyje. Vonioje per dieną dienas tvyrojo chemikalų kvapas, vandenyje mirko šūsnyš fotopopieriaus, kuriuose ryškėdavo

žmonių siluetai, veidai, toršai, kasdienių daiktų sterilus grožis, Lietuvos miestelių nostalgios nuotaikos, šedviškos Vilniaus architektūros spindesys, kelionių išpūdžiai – savotiški A. Budvyčio dvasios dienoraščiai.

Kaip pasakoja gydytoja Aldona Budvytienė, iš šimtų fotopopieriaus lakštų, mirkusių vonioje, Alfonsas išsirinkdavo vieną, jo nuomone vykusį, ir siūsdavo į užsienio parodas ir konkursus. O iš Vakarų Europos šalių parke liaudavo diplomai. Tik materialaus pavidalo apdovanojimų nebūdavo, jie tikriausiai nuskėsdavo pasienio „sargybinių“ talpiose spintose. Tos 1979–1992 metų nuotraukos daugiausia ir sudėtos minėtoje knygoje, nes tai buvo geriausi A. Budvyčio kūrybos metai. Žmona, viena pati auginama du vaikus, sudarė sąlygas jo kūrybos laisvei, kartu dalyvaudavo tame įdomiame, bet varginančiame, precizikos ir laiko reikalaujantiame kūrybiniame procese.

Laisvė, deja, A. Budvyčiui neišėjo į gera. Pasijutęs tikru fotomenininku, metė farmaciją, įsidarbino Foto-

Iš ciklo „Žmonės“: Portretas garbės lentai, 1984.

damas Vilniuje farmacininku (nuo 1979 m. dalyvavo parodose).

Kuo Alfonsas Budvytis išsiskyrė iš kitų praėjusio amžiaus aštuntajame-dešimtajame dešimtmečiuose garsėjusių savo kolegų, vadinamųjų lietuvių fotografijos mokyklos kūrėjų? Jie dirbo grupėmis, sudarydami savotišką fotografų „mafiją“, veikiančią per Lietuvos fotomenininkų sąjungą. Budvytis buvo vienišius. Jam nepatiko tarnauti oficialiajai fotografijos politikai, reikalavusiai iš fotografų ištikimybės sovietinei propagandai, arba eiti pramintais socialinės, tikrovę lakuojančios fotografijos takais. Jis fotografavo žmones, bet be dirbtinio patoso, kuriuo jo kolegos paženklandavo savo kūrinius ir pelnydavo vardus bei apdovanojimus. Jo socialinėse fotografijose nebuvo užsakyminio sovietinės gerovės vaizdavimo: gyvenimas A. Budvyčio nuotraukose teka kaip upė, kuri vienodai tekėjo prieš šimtmečius ir teka kasdien. „Mažieji“ priemiesčių, kaimų ar didmiesčių žmonės jo fotonuotraukose yra natūralūs šalia savo namų, sandėliukų, savo kiemuose, aikštėse ir apleistose vaikų žaidimų aikštelėse. Senstančių sodų ar parkų poetika tokia pat natūrali, kaip sąslavyne besikapstanti višta (*Višta. Vilnius*, 1985). Jokios politikos čia nežiūrėsi, kaip ją išvelgė meno kritikė R. Jurėnaitė, pristatydamą pernai išleistą monografinį A. Budvyčio fotografijų albumą.

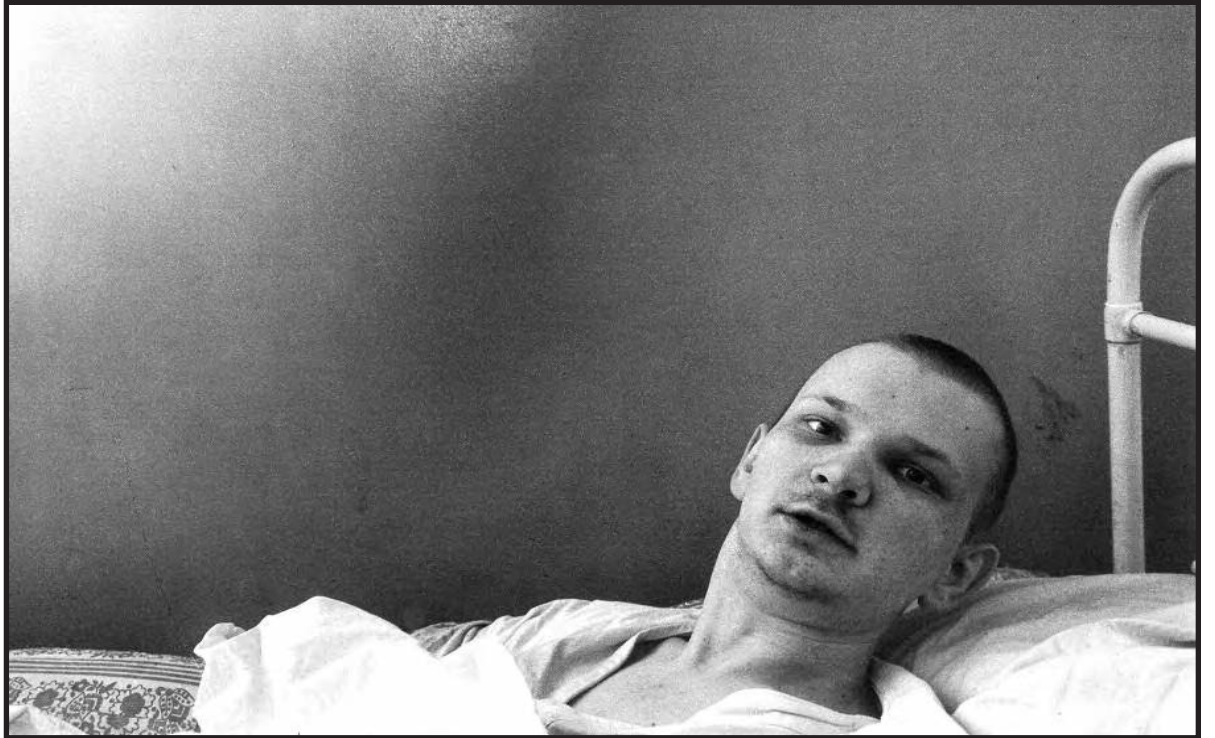

Fotografas Alfonsas Budvytis

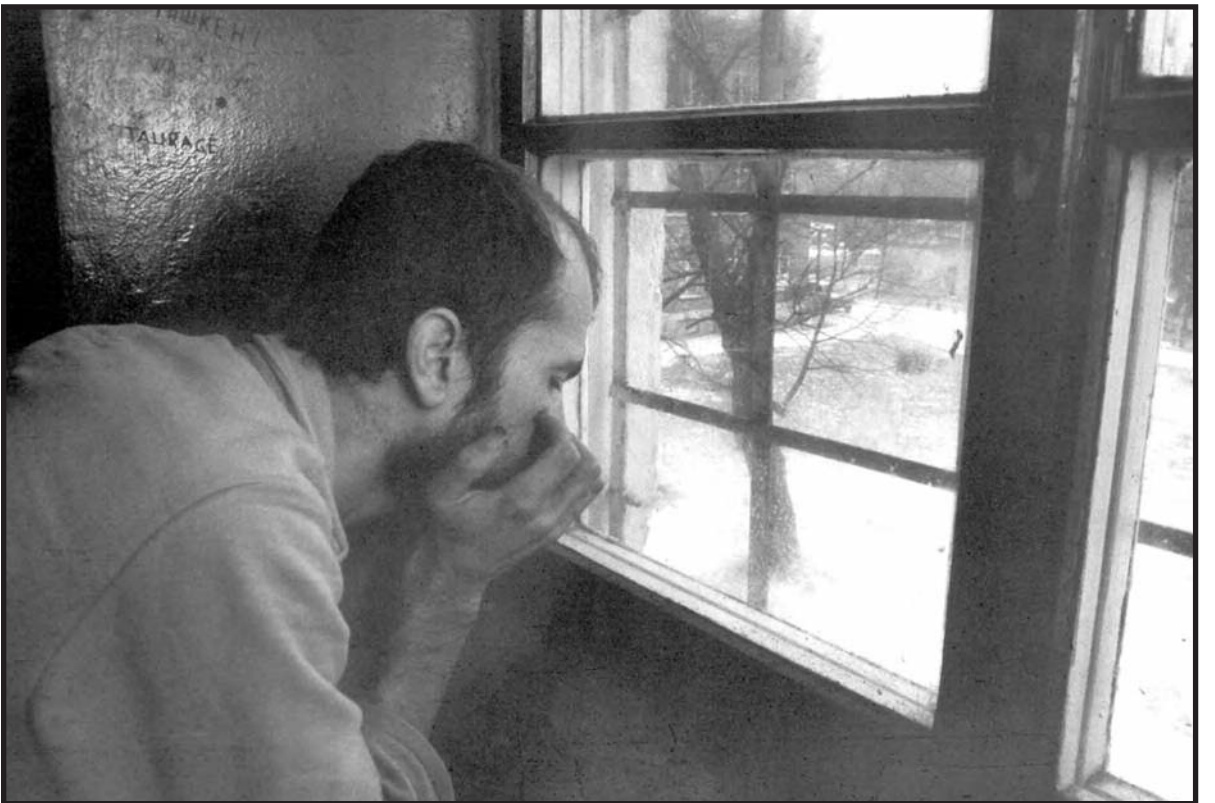
grafijos meno sąjungoje. Prasidėjus tarptautiniam pripažinimui, į bohemišką gyvenimo būdą jį pamažu įtraukė tie, kurie nuolat lankėsi naujoje jo darbovietėje ir namuose. A. Budvytis tolo nuo šeimos, galų gale 1992 m. ją paliko, o 1995 metais išvažiavo į kaimą pas moterį, kuri jį stūmė vis gilyn į moralinio nuosmukio liūną. Knygoje įdėta vos keletas to laikotarpio (1995–2003) fotografijų, pasižyminčių chtoniškojo pasaulio, anot jo kolegos Algimanto Kunčiaus, tyrinėjimu. Ar tai buvo požemio faunos ir floros tyrinėjimas, ar tik praradusio interesą gyvenimui žmogaus kabinimasis už šiaudų? Nutolęs nuo spalvingų, švytinčių debesų ir plačių laukų panoramų Alfonsas Budvytis įdėbė akis į žemę, tyrinėjo šakaliukų struktūrą, bulvių gumbų faktūrą, slieko kelionę drėgnu dirvožemiu, sraigės, mirusio paukščio sparną, mumifikuotas sudžiūvusias aguonas. Visa tai atspindėjo jo gilią depresiją, nusivylimą nauju gyvenimo būdu. Vilniuje aplankydamas buvusią šeimą, kalbėjo, kad nori grįžti namo. Ta depresija, matyt, pagreitino ir tragišką mirtį žmogaus, kuris neatlaikė bohemiško gyvenimo svorio ir socialinės vargetos padėties.

Sugrįžkim į jo kūrybinę laboratoriją. Taigi Alfonsas Budvytis buvo pastabus kasdienybės nuotaičių fiksuotojas ir aistringas fotoeksperimentatorius. Jo ankstyvosios nuotraukos, ypač peizažai, primena tapybos darbus, nes jose – nespalvotose savo prigimtimi – sutelkta daug spalvinių niuansų, kuriuos menininkas pats savo ranka koreguodavo dar šlapiame fotolakšte. Anot jo pasakymo, virazuodavo. Jam rūpėjo sukurti atitinkamą nuotaiką į nespalvotą peizažą įvedant norimą spalvą; rausvai nuspalvinant debesis, nudriekiant geltoną juostą išilgai fotografijos, išmarginant žalsvais šešėliais gatvės grindinį, žaliai nudažant į namo sieną atremtą kėdę. Ta nuotaika būdavo šiek tiek melancholiška, ilgesinga prabėgančio, nykstančio laiko nuojauta. Virazuoti peizažai atrodo lyg būtų iš sapno atklydę žmogaus dvasinių būsenų atspindžiai. Tokios yra *Sodyba. Babtai*, 1984; *Suolelis. Šilutė*, 1985; *Svajos mintys. Jonava*, 1985; *Žalia kėdė. Vilnius*, 1985; *Rotonda. Vilnius*, 1981; *Višta. Vilnius*, 1985. Tokias nuotraukas sunku reprodukuoti, nes reprodukcija nepajėgia perteikti originalo poetinio žavesio, spalvinių kinetikos, kokia būna būdinga šviesos žaisme dalyvaujantiems vitražams. „Peizažų“ ciklas tonotas ir virazuotas mėlynais, rusvais, rausvais, žalsvais tonais.

Kitoks yra ciklas nuotraukų iš Vilniaus psichiatrinės ligoninės „Vyrų skyrius. Palata Nr. 7“. Fotografo dėmesio centre – psichologinis žmogaus portretas, nors ir aplinka vaidina ne paskutinį vaidmenį. Žmogaus ir aplinkos sintezė, akcentuota A. Budvyčio mėgstamu virazavimu, reiškiančiu autoriaus valia atitinkamos spalvos išibrovimą į nespalvotos fotografijos erdvę, žiūrėtojui žadina apmąstymus apie trapią žmogaus būtį. Virazavimas ir tonavimas rodo ypatingą Budvyčio trauką kinematografui – jis pats yra savo nuotraukų režisierius ir operatorius. Jis mėgsta kartoti dublius, pateikdamas keletą to paties portreto ar peizažo situacijų (*Išeinu I–IV. Balsėnai*, 1981).

Iš ciklo „Vyrų skyrius“: Palata Nr. 7. Gulintis, 1984.

Iš ciklo „Vyrų skyrius“: Palata Nr. 7. Pasirėmęs, 1984.

Nuotraukos iš Aldonos Budvytienės asmeninio archyvo

Problemiškiausi interpretacijos atžvilgiu yra darbų ciklai „Interjeras“, „Kūnas“ iš 1979–1981 metų laikotarpio. Čia iš tikrųjų atsiveria tokia laisvė interpretacijai, kad dukros Gintarės vaikiskose nuogose kojose, bežaidžiant įkištose į slidžių apkaustus, vokiečių meno kritikas E. Kaufholdas įžiūrėjo politiškai angažuotą metaforą. „Asociatyviai šie raiščiai atrodo kaip kankinimo įrankiai, prie kurių prikautytos kojos“. Tik poezijoje ir metaforizuotoje fotografijoje galima įžiūrėti dalykų, apie kuriuos autorius net nepagalvoja. Ano meto kritikai norėjo, kad Budvyčio darbai atrodytų niūrūs, depresyvūs, politiškai angažuoti, nors iš tikrųjų buvo visai kitaip.

Vieni sėkmingiausių A. Budvyčio fotografijos ciklų „Lietuvos miesteliai“ ir „Vilnius“, sukurti 1988–1993 metais. Panoraminės Lietuvos miestelių nuotraukos dvelkia nostalgija prieškarinio Lietuvos kaimui, tą genetinę nostalgiją dažnas iš mūsų savyje nešiojasi nuo vaikystės. „Miestelius“ Budvytis fotografavo drauge su kolega Vytautu Balčyčiu. „Mums rūpėjo, kad būtų bažnyčia, – viename interviu kalbėjo A. Budvytis. – Ji visada formuoja gyvenvietės ašį, kad ir kaip ji vadintųsi – miesteliu, bažnytkaimiu ar dar kaip nors“. Dulkti kaimo vieškeliai, jaukūs gyvulėliai pievose – į miestelį žvelgiama iš tolo. O jeigu iš vidaus – širdį gniauzia tos ištuštėjusios gatvelės su vienišom figūrom. Tyla, ramybė, dvasinė darna gaubia tokio miestelio gyventojus.

Vilniaus senamiesčio panoramose ir architektūros fragmentuose Alfonsas Budvytis renkasi ne-

tikėtus, kitų fotografų nepanaudotus rakursus. Šv. Onos bažnyčią jis fotografuoja pro pravirą greitimo pastato langą, išgaudamas netikėtą kompozicijos ir apšvietimo efektą. Vilnių fotografuoja iš aukštai, iš šono, iš apačios. Šviesos ir šešėlių žaismas kontrastingas ir drauge švelniai slystantis stogų ar mūro paviršiais. Senamiesčio gatvelės atrodo neįtikėtinais išilgintos (*Pilies skersgatvis*, 1989), šlaitiniais stogais šviesa slysta žemyn, atspirdama nuo būdingiausio Vilniaus silueto elemento – bažnyčios bokšto (*Užupis*, 1989). Vilnelės vanduo sutviska sidabriška šviesa, atsimušdamas į metalinį ornamentuotą tilto ažūrą (*Pilies tiltas*, 1989).

Gaila, kad pernai Lietuvos fotomenininkų sąjungos fotografijos fondo išleista knyga „Alfonsas Budvytis“ (sudarytoja ir tekstų autorė Raminta Jurėnaitė) nepasižymi nei išsamia informacija, – o kai kurie teiginiai skaitytoją tiesiog klaidina – nei tikslia fotonuotraukų atranka, nei fotografijų gera kokybe. Nepasakyčiau, kad tai būtų geriausių A. Budvyčio darbų albumas, kuris tinkamai galėtų reprezentuoti fotomenininką pasaulyje. Kitos monografijos gali tekti ilgai laukti, o Alfonsas Budvytis – FIAP ir AFIAP (tarptautinių federacijų) narys, Lietuvos vyriausybės meno premijos laureatas nusipelnė būti prikeliamas iš užmaršties.

Jo kūrinių yra Lietuvos nacionalinio muziejaus, Lietuvos dailės muziejaus, Lodzės dailės muziejaus, Lietuvos fotomenininkų sąjungos fonduose. O kiek dar jų ir į kur iškeliavo iš Goniūnų, į kur A. Budvytis buvo iš Vilniaus išvežęs visą savo kolekciją? Klausimas lieka atviras... □

Gyvenimas šokiui ir šokyje

2007 m. JAV LB Kultūros tarybos Šokių mokytojos premija paskirta ilgametei šokių vadovei, mokytojai, buvusiai Šokių instituto direktorei Nijolei Jasėnaitei-Pupienei. Ją kalbina Laima Apanavičienė.

– Kada prasidėjo Jūsų pirmoji pažintis su tautiniais šokiais?

– Tai buvo 1946 metais Austrijoje. Tėveliai mane mažą išsivežė iš Lietuvos. Austrijoje pradėjau lankyti mokyklą, bet mes negyvenome išvietintųjų lageryje. Nusprendę, kad turiu daugiau pasimokyti lietuviškai, tėvai mane nusiuntė pas pažįstamus į lagerį, kurio mokykloje buvo mokytoja Kotryna Steponaitytė-Marijošienė, viena iš dabar žinomų tautinių šokių pradininkų. Ji dar Lietuvoje mokė šokti ir kūrė tautinius šokius. Tad ji ir buvo mano pirmoji tautinių šokių mokytoja. Paskolintais tautiniais drabužiais pirmą kartą šokau scenoje.

– Kaip atsidūrėte Amerikoje? Ar atvykusi čia iš karto pradėjote šokti?

– Amerikoje gyveno mano močiutė ir mano tėčio seserys bei broliai. Giminės atsiuntė mums dokumentus, ir taip atsidūrėme Amerikoje. Ten, kur apsigyvenome, lietuvių nebuvo. Kai baigiau pradžios mokyklą (Harvey, IL), tėvai persikraustė į Čikagą, arčiau lietuvių, kad aš pagaliau kaip reikiant išmokčiau lietuviškai. Užrašė mane į visas įmanomas lietuvių organizacijas – į šeštadieninę mokyklą, į skautus, į tautinių šokių grupę.

– Kaip toliau klostėsi Jūsų gyvenimas? Ką studijavote baigusi gimnaziją?

– Esu baigusi bibliotekininkystę. Mokiausi, kad duoną užsidirbčiau, nes iš lietuviškų tautinių šokių duonos nevalgysi. Tačiau aukštojoje mokykloje mano mokslai nuo pat pradžios buvo susiję su tautiniais šokiais. Dar gyvendama Čikagoje, šokau „Grandyje“, kuriai vadovavo Irena Šilingienė. Baigusi gimnaziją išvažiavau studijuoti, University of Illinois at Urbana-Champaign. Kadangi apie lietuviškus tautinius šokius žinojau truputį daugiau nei kuris kitas, lietuviams sumanius įkurti tautinių šokių grupę universitete, buvau paskirta jai vadovauti. Grupę pavadiname „Vaivorykštė“. 1957 m. Čikagoje buvo surengta pirmoji lietuvių tautinių šokių šventė. Ir mes, studentai iš Urbanos, atvažiavome joje šokti.

– Ar baigusi universitetą dirbote pagal specialybę?

– Taip, daug metų dirbau techninėje bibliotekoje.

– O ką Jums reikiama pats šokis?

– Mano mama pasakojo, kad, dar būdama visai maža, norėjau būti balerina. Nežinau, iš kur tas noras buvo kilęs, nes nei tėtis, nei mama šokėjai nebuvo. Pradėjus šokti „Grandyje“, susidarė labai smagus būrelis jaunų žmonių. Su malonumu eidavome į repeticijas. Paskui ta meilė šokiui ir noras šokti vis didėjo. Taip pamažu šokis įaugo į mano gyvenimą. Neįsivaizduoju, kaip būtų galima be jo gyventi.

– Jūs esate dalyvavusi visose šokių šventėse, kokios tik vyko Amerikos žemyne. Ar matote daug skirtumų tarp pirmųjų šokių švenčių ir dabartinių?

– Pirmojoje šokių šventėje šokome paprasčiausius šokius. Neturėjome choreografų, nebuvo kam sukurti šventės choreografijos. Tiesiog žinojome, kuriuo momentu ir kur nueiti į sceną, kokioje vietoje sustoti ir ratą ir šokti. Nebuvo tų gražių įėjimų, išėjimų, kurie sulig kiekviena šokių švente tobulėjo. Bet negaliu pasakyti, kad dabar tos šventės yra gražesnės. Šokėjų gausa visada daro didžiulį įspūdį. Net ir pirmoji šventė žiūrovams paliko įspūdį pirmiausia dėl to, kad šoko daug jau-

„Lėtūno“ šokėjai sveikina savo vadovę Nijolę Pupienę JAV LB Kultūros tarybos Šokių mokytojos premijos gavimo proga. Laimos Apanavičienės nuotr.

nimo, kad visi šoko su tautiniais drabužiais, kad visi šokiai buvo atvežti dar iš Lietuvos, jie dar buvo gyvi žiūrovų atmintyje.

Antroji šokių šventė jau buvo šiek tiek „mandresnė“, mus jau mokė, kaip įeiti, išeiti, jau gimė bendras šokio piešinys. Kadangi tos šventės būdavo gražios, darėsi lengviau pritraukti naujų šokėjų. O dabar pastebiu, kad šokių šventės prastėja. Nekalbu apie pačius šokius, o apie žmonių norą jose dalyvauti. Visos mokytojos skundžiasi, kad šiuolaikiniai tėvai daugiau rūpinasi vaikų sportu, o ne lietuviška veikla. Nors mokyklų daugėja ir jose yra tautinių šokių pamokos, vis sunkiau suorganizuoti pomokyklinę veiklą, kurioje dalyvautų vaikai. Anksčiau mes viską darydavome po pamokų. Mudvi su Irena Smieliauskiene visą laiką mokėme Jaunimo centre. Pamokos vykdavo iki antros valandos popiet. Po to prasidėdavo šokių repeticijos. Tais laikais repetuoti salėse mums neleisdavo, kad grindų nesugadintume (*juokiasi*). Tad šokdavome koridoriuose. Žmonės, kurie matydavo mus repetuojančius, sakydavo, kad dangų užsitarnausime.

– Sovietmečiu, kai Lietuva buvo okupuota, nebuvo ryšio su Tėvyne. O joje buvo kuriami nauji šokiai. Kaip Jūs sužinodavote apie choreografines Lietuvos naujienas?

– Mūsų pirmas tautinių šokių mokytojas, kuris susipažino su Juozu Lingiu, buvo Jonas Sagys, kuris vadovavo Clevelando „Grandinėlei“. Nežinau, kaip jie bičiuliavosi, bet kažkas paruošė knygą „Mūsų šokiai“. Joje buvo sudėti visi J. Lingio choreografijos šokiai. Knygoje buvo ir senų lietuviškų šokių, bet, jei gerai pamenu, jie yra surašyti J. Lingio. Ta knyga, išėjusi keliais leidimais, buvo mums kaip biblija. Ja naudojosi visos mokytojos ir vadovai. Prisimenu, kai ruošėmės pirmajai šokių šventei, choreografija buvo surašyta ant popieriukų. Tais laikais kopijavimo aparatų nebuvo, tai popieriaus lapus rengėjai sudėdavo vieną ant kito po kokius penkis ir per kalkę padaugindavo. Ten būdavo nupiešti berniukai ir mergaitės, kaip jie turi stovėti. Tekstai būdavo ranka rašyti, mums būdavo sunku perskaityti. Bet stengėmės, tardavomės ir gaudavome neblogą rezultatą.

– Jūs daug metų atidavėte liuanistinėms mokykloms. Daugelis dabartinių mokinių ir jų tėvų sako, kad tautiniai šokiai liuanistinėse mokyklose niekam nereikalingi. Ką apie tai manote?

– Manau, kad jie labai reikalingi. Tautiniai šokiai, tautodailė, visi tie dalykai, kurie atėję iš liaudies, ne dirbtinai sukurti, yra krašto kultūros dalis. Visos mūsų dainos, šokiai, margučiai, šiaudinukai, kaip ir kalba, istorija, literatūra, yra mūsų

kultūros dalis. Todėl lietuviui būtina mokėti ir lietuviškus šokius. Kažkada į mokyklą dirbti mane pakvietęs Juozas Masilionis puikiai suprato, kad šalia lietuvių kalbos vaikai turi pažinti ir liaudies dainą, šokį, papročius. Kadangi šokių repeticijos būdavo po pamokų, ne visi lankantys mokyklą šokdavo. Bet šokėjai buvo mokyklos reprezentantai. Su tais vaikais mes važiuodavome į gastroles ir atstovaudavome ne tik lietuviams tarp amerikiečių, bet, jei renginys lietuviškas, – Čikagos aukštesniajai liuanistinei mokyklai. Tokių liuanistinių mokyklų buvo daugiau, ir mums būdavo smagu, kad tarp jų galėdavome pasirodyti ir mes.

– Ką veikia šokių mokytojai savo kursuose Dainavoje?

– Tuose kursuose perduodama patirtis jaunesniems mokytojams. Kažkada mus, pradedančius, mokė vyresnės mokytojos. Mokė ne tik šokio, bet ir kaip organizuoti grupę, kaip pamatyti, ko tai grupei trūksta. Tais laikais mes, jauni tautinių šokių mokytojai, – Nijolė Pupienė, Pranas Zapolis, Pranė Šlutienė ir kiti – su malonumu dalyvaudavome savaitgalio kursuose. Dar ir dabar susitikę prisimename tuos kursus, nors kai kurie iš mūsų jau seniai nebešoka.

1963 metais buvo suorganizuoti pirmieji tokie kursai Dainavoje, kur buvo nutarta sukurti repertuarą artėjančiai šokių šventei, kad grįžę į mokyklas mokytojai galėtų paruošti šokėjus. Dabar Dainavoje tie kursai vyksta taip: vienais metais ruošiamės šokių šventei, kitais nevažiuojame į Dainavą, trečiais tik pasitobuliname, mokome naujus mokytojus. Žinoma, mūsų mokymas nėra toks kaip Klaipėdos universitete, bet mums to ir nereikia. Mes dirbame visai kitaip nei profesionalūs choreografai. Mūsų ir tikslai skirtingi – negalime padaryti profesionalų iš tautinių šokių mokytojų. Mūsų mokytojai yra mėgėjai, bet pakankamai išmokę ir dirba labai nuoširdžiai. O ir tėvai yra patenkinti, kad jaunimas šoka, yra užsiėmęs, o neslankioja gatvėmis.

– Aštuonerius metus buvote Tautinių šokių instituto direktorė. Ką veikia tas institutas?

– Instituto narių yra apie šimtą. Jam priklauso Šiaurės Amerikos šokių mokytojai. Pagal instituto statutą kas ketveri metai ruošiamė suvažiavimus. Suvažiavime išrinkta valdyba kartu su Lietuvių bendruomene rengia tautinių šokių šventes. Instituto nariai ir valdyba padeda ieškoti mokykloms šokių mokytojų, apie jų darbą rašo laikraščiuose, domisi, kaip vyksta darbas mokyklose, šokių būreliuose ar ansambliuose. Institutas turi rūpintis ir literatūra, palaikyti ryšius su Lie-

tuva, kartais net pasiunčiame į kursus jaunesnius mokytojus, kurie nori pasitobulinti Klaipėdos universitete.

– Ar dabar yra choreografų, kurie sukuria tikrai įdomių lietuviškų šokių?

– Tokių choreografų ir yra, ir bus. Jeigu jie tikrai nešioja širdyje tautiškumą, lietuviškumą, tai kurdami naują šokį jį ir panaudoja. Šokdamas visada jauti, ar tas šokis yra lietuviškas. Kartais atsitinka, kad gauni naują šokį iš Lietuvos, pradedi jį mokyti ir jauti lyg šoktum visai nelietuvišką šokį.

– Dar norėjau paklausti apie Jūsų vadovaujamą „Lėtūną“?

– „Lėtūnas“ gimė 1975 metais. 1976 m. turėjo vykti 5-oji tautinių šokių šventė. Ruošiantis jai buvo nutarta parodyti veteranų šokamus šokius. Tie veteranai tada buvo 30–40-mečiai. Sumaniau sudaryti veteranų ratą. Kad būtų lengviau, sukviečiau savo gerai šokančius draugus ir poras, kurias mačiau gražiai šokant pobūviuose. Sudarėme du ratus, mat į repeticijas ateidavo 32 norintys šokti. Pradėjome repetuoti, ruošti šokių šventei, kurioje pirmą kartą ir pasirodėme. Po trejų metų vėl susirinkome. Sutarėme, kad repetuosime tik prieš šokių šventes. „Lėtūnas“ gyvuoja iki šios dienos, ruošiamės dalyvauti šių metų Tautinių šokių šventėje Los Angeles. Tai bus jau aštuntoji mūsų šokių šventė.

– Ką galite pasakyti apie šių metų šokių šventei parinktus šokius? Daugelis vadovų skundžiasi, kad jie per sunkūs.

– Kai kurie šokiai tikrai yra sunkūs. Bet ne visi. Veteranų šokiai – lengvi, vienas mano sukurtas lengvas lėtas valsas, kur reikia tik atsiminti į kurią pusę pasisukti – į kairę ar į dešinę. Sunkesni – studentų ir kai kurie vaikų šokiai. Jie labai gražūs, gražiai sustatyti, bet per sunkūs mokykloms. Tačiau neužmirškime, kad žmonės visada ku nors skundžiasi...

– Taigi sveikinu su premija ir linkiu gero pasiruošimo būsimai šokių šventei. Ir smagaus dalyvavimo joje. □

Komisarai visur buvo reikalingi

Apie Vito Areškos prisiminimus ir apmąstymus

YTAUTAS VOLERTAS

Sovietinėje santvarkoje, ypač Stalino laikotarpiu, kiekviena įstaiga turėjo būti akylai prižiūrima partiečio. Šie komisarai, nors nebūtinai tuo vardu vadinami, bendradarbius bardavo, bausdavo, skūsdavo visagalei partijai ir tuo patys save stumdavo į viršų. Žinoma, ir tarp jų būdavo įvairių žmonių: sadistų, padlaižūnų, bendradarbių „kaltes“ tyčiomis mažai pastebinčių ir kartais jiems net padedančių.

Turime Vito Areškos prisiminimų ir apmąstymų knygą „Kumelė vardu Emilija“. Išleista Vilniuje 2007 m. (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 436 psl.). Autorius yra humanitarinių mokslų habilituotas daktaras, profesorius, buvęs Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros vedėjas. Taigi sunkaus svorio pareigūnas mokslininkas, kurio prisiminimai apie visą antrosios sovietų okupacijos laikotarpį (1945–1990) turėtų patvirtinti arba paneigti kai kuriuos gandais laikomus įvykius bei paskelbti naujų, negirdėtų. Jis save vadina literatūros, ypač poezijos, kritiku, nors jo pavardė išėivijoje nebuvo girdima nei kaip kūrėjo, nei kaip mokslininko. (Išskyrus akiratininkų pasaulį.) Bet iš šios, jo paties rašytos knygos, asmuo yra lengvai atpažįstamas.

Vitas Areška gimė 1927.01.06 vidutinio ūkininko šeimoje, keturis su puse kilometro nuo Rokiškio esančiame kaime. Tėvai dirbo ūkyje, vaikiškomis, vėliau paaugliškomis rankomis ir jis prisidėdavo. Eidavo tėvai į bažnyčią, eidavo ir jis. Jam esant trylikos metų, mirė tėvas. Jaunuolį užpuolė sunkūs darbai, nors kaimo buities jis nuo mažens nemėgo ir visada galvojo apie geresnį gyvenimą: „Vaizduotėje regėjau didelius miestus, kitokį, gražų tuose miestuose gyvenimą, apie kurį buvau skaitęs knygose, apie kurį bylojo laikraščiuose matytos nuotraukos, gražiai apsirengę ponai Rokiškio bažnyčioje“ (psl. 11). Ne tik galvojo apie geresnį gyvenimą, bet ir be atodairos vėliau jo siekė.

1941.06.15 baigė pradžios mokyklos šešis skyrius. Prsidėjo vokiečių okupacija, kurią praleido namuose, svajodamas apie mokslą ir naktimis lošdamas kortomis su suaugusiais kaimo vyrais. 1944 m. prsidėjo antroji bolševikų okupacija ir V. Areškos sėkmė, priekinis stumijama kieto darbo ir pataikavimo stipresniam. Įstojo į Rokiškio suaugusiųjų gimnaziją, bet greitai pakliuvo į darbininkų ir valstiečių Vilniaus universiteto parengiamuosius kursus. Tai „proletarams“, tokiais partijos pripažintiems ir ateičiai ruošiamiems parankiniams, skirta programa, per trejus metus išduo-

sianti atestatus. Skaičius ribotas, kandidatai parenkami rekomendacijomis ir komunistinėmis atestacijomis. V. Areška (pagal parinkimo nuostatus jis ten netiko) pakliuvo tarp 56 laimingųjų (toje grupėje buvo ir Aleksandras Štomas) ir 1945 m. spalio mėnesį iškeliavo į Vilnių. „Kelias savaites vyko beveik priverstinis verbavimas į NKVD mokyklą. Buvo atrinkta keliasdešimt kandidatų ir visiems liepta ateiti į NKVD būstinę. Tarp tų išrinktųjų buvau ir aš“ (psl. 110). Nuo NKVD išpaireigojimų V. Areška išsisuko.

Proletariniams kursantams partija rodė daug šilumos. Vilniuje surado jiems (pagal pokario meto galimybes) pastogėles, veltui pavežėjo po Maskvą ir Leningradą. Agitacinės ir antireliginės paskaitos 1946 m. V. Arešką atvedė į komjaunimą. „Atsinešti iš kaimo įsitikinimai nebeatlaikė prieš profesoriaus argumentus. (...) Žinojau, kad turėdamas religinius įsitikinimus, negalėsiu būti priimtas į komjaunimą. (...) Realybė buvo rūsti, duoną pragyvenimui, supratau, užsidirbti nebus lengva, jei priešinsies esamai valdžiai.“ (psl. 130). Tokių pragmatikų net ir į kursus parinktų tarp „proletarų“ atsirado vos pora. Taigi V. Areška šoko į pirmūnus.

Per trejus metus gavęs atestatą, 1948 m. be jokio konkurso priimamas į Pedagoginį institutą. Pirmą dieną per mokslo metų atidarymą, šis komjaunuolis, tuo metu dar gana retas tarp studentų, jau sėdėjo prezidiume šalia rektoriaus, pasakė kalbą ir jau gavo darbą Marksizmo-leninizmo katedroje. Antrame kurse buvo rekomenduotas į partiją. Jaunas partietis dalyvaudavo net CK posėdžiuose, kai buvo svarstomas profesorių elgesys. Pedagoginį institutą baigė penketukais iš visų kursų, turėtų per ketverius metus. „Dabar manau, jog 'raganų medžioklės' ir baimės atmosferoje nepartiniai dėstytojai, kurių buvo dauguma, prisibijojo 'skriausti' tokį principingą partietį“ (psl. 162).

Taigi vyrukas aukštyn skrido lyg moderniu lėktuvu – tik po studijų paliekamas asistentu Pedagoginiame institute ir išrenkamas fakulteto partorgu. 1954 m. siunčiamas į Maskvą ruošti aspirantūrai, kur mokėsi kartu su aukštų partijos vadovų, generolų, žymių mokslininkų vaikais. Partijos reikalų, žinoma, neužmiršo. Po trejų metų grįžo į Pedagoginį institutą dėstyti, greitai buvo išrinktas fakulteto dekanu, partijos komiteto sekretoriumi ir Lietuvos kompartijos CK nariu. V. Areškos laivelis plaukė neblaškomas net mažų bangelių. O kai Vilniaus universitete Lietuvių literatūros katedrai prirėkė vedėjo, tiksliau – partinio komisaro, 1971 m. ministerija, partijos „patarta“, V. Arešką perkėlė į Vilniaus universitetą. Čia katedros vedėju, taigi partijos prievaizdu, jis išbuvo iki 1991 metų.

Ši biografija yra išdėstyta minėtoje V. Areškos knygoje stebėtinai atvirai, pripažįstant savo egoizmą ir pataikavimą. „Gyvenau pagal amžiais nusistovėjusį egzistencijos dėsni – mažinti skausmą ir didinti malonumą“ (psl. 393). Nors ir štai ką pripažįsta: „Mokykla ir bažnyčia lėmė mano pasaulėvaizdžio formavimąsi. Pasiruošimas pirmajai išpažinčiai, šventoji Komunija, sekmadieninės mišios, šv. Kalėdų ir šv. Velykų iškilmės, varpų gausmas nuolat priminė neišmatuojamas pasaulio ribas, paslaptingas ir viliojamas erdves“ (psl. 77). Bet tasai nelemtas skausmo mažinimo ir malonumo didinimo dėsni V. Areškai buvo pirmoje vietoje. Net ir tada, kai gerai pažino sovietinę ideologiją ir ją tylomis smerkė, šis dėsni jį valdė. Tačiau: „Aš džiaugiuosi sulaukęs Lietuvos nepriklausomybės, sulaukęs demokratinio gyvenimo būdo, privačios iniciatyvos suteiktų galimybių kurti geresnę, prasmingesnę žmogaus būtį“ (psl. 402).

Iš tikrųjų V. Areška turi džiaugtis demokratią. Gauna profesoriaus pensiją, gali rašyti knygas, randa joms geriausias leidyklas. Pataikavo sovietinei valdžiai, nors atrodo, kad niekam iš kolegų nepakenkė. Tiesa, Konradu Valenrodu, save aukojusiu, nebuvo. Tokie žmonės nuo aukos ir kančios bėga.

Knygą yra lengva skaityti. Joje matome ikikolūkinį kaimo gyvenimą, pažįstame pokario Vilniaus studentų ir jaunų inteligentų sunkumus, sovietinės valdžios varžtus. Autorius plačiai aprašo rusiško socializmo netvarką, pataikūnų despotizmą, sistemos neteislingumą. Stipresniu žodžiu, savo nuomonę reikšdamas, jis neliečia nei Bažnyčios, nei lietuvių patriotizmo, nei partizanų. Jam atrodo, šitai yra nei šilta, nei šalta.

Šiek tiek supažindina ir su aukštosiomis humanitarinėmis mokyklomis Vilniuje. Daug sužinojome apie lituanistus ir tuolaikinius rašytojus, nes autorius, kaip ilgametis Lietuvių literatūros katedros vedėjas Vilniaus universitete, su jais turėjo tiesioginių ryšių. Jo pasakojimai atrodo objektyviai. Daug žinių randame apie JAV Santaros ryšius su okupuotos Lietuvos partiniais ir nepartiniais kultūrininkais bei išėivijos sekliais. Kada, kas, ką kvietė į svečius? Kas važiavo, ką sulaukė, kodėl vienas akiratininkas Lietuvoje turėjo tiek daug kontaktų? Kiek šioje srityje pasireiškė net kai kurie Prezidento Adamkaus patarėjai?

Įdomi ir keista ši knyga. Bet ir pats autorius yra keistas, jei jį galime iš šių 400 puslapių pažinti. Jis tarsi mums sako: Štai aš, brangieji, toks buvau, toks esu. Darbštus egoistas, nuolankus stipresniems, universiteto profesorius. □

Du Aleksandro Zapkaus gyvenimai

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Net ir dabar, praėjus pusei amžiaus nuo skausmingų Lietuvai 1944-1953 metų, kai ją užplūdusi sovietinė kariuomenė šaudė, kankino, trėmė jos gyventojus, visų pirma jaunus vyrus, kurie turėjo atsidurti okupanto kariuomenėje ir vykti šturmuoti Berlyno, iškyla iš užmaršties žmogiškosios dramos. Iki šiol gaubia paslaptis kruvinus okupantų kareivių ir sribų žygius, kai savieji išdavikai padėjo rusams įtvirtinti jų valią. Kaip sako išminčiai, žmogui duotas tik vienas gyvenimas, kurį nugyventi jis turi taip, kad juo galėtų didžiutis visi, su kuriais jis bendravo. Šis žmogus turėjo du trumpus, bet garbingus gyvenimus. Vienas tęsėsi 28 metus, o kitas truko tik pusantrų metų...

Pirmasis gyvenimas

Kai 1944 m. liepos mėnesį sovietinė armija įžengė į Lietuvą, patriotiškai nusiteikę lietuviai, visų pirma buvę kariškiai, vokiečių išvaikytos generolo P. Plechavičiaus Vietinės rinktinės kariai organizavosi į kovotojų būrius. Vieni pasiliko savo gimtosiose vietose, kiti traukė į Žemaitiją. Jau 1944 metų liepos 28 d. jie susijungė į karinį junginį ir pavadino jį Tėvynės apsaugos rinktine (TAR). Pasiskirstė pareigomis, sudarė vadovybę, štabą, būrius, kuopas. Rugpjūčio 4 d. buvo suformuotas Pirmasis lietuvių savanorių pulkas.

TAR vadu tapo kapitonas Izidorius Jatulis, štabo viršininku – kapitonas Jonas Čėsna. Greitai vadu tapo majoras Alfonsas Urbonas, kuris rinktinėi vadovavo Sedos kautynėse rinktinės batalionams. Štabo būstinė iš pradžių įsikūrė Pievėnuose, po to persikėlė į Plinkšių kaimą. Liepos 30 d. TAR pirmojo pulko kariai turėjo kovos krikštą Ventos fronte. Pradėtas organizuoti ir antrasis pulkas. Istorikai teigia, kad rinktinėje galėjo būti apie 6 tūkstančiai savanorių, tarp jų apie šimtas karininkų.

Tarp karininkų buvo ir mokytojas j. ltn. Aleksandras Zapkus, kuris minimas TAR archyve išlikusiuose dokumentuose. TAR liepos 30 d. įsakyme Nr. 2, paragrafe 3, rašoma: „Įsakau iš apmokytų ir ginkluotų Tėvynės apsaugos vyrų sudaryti kuopą, kurios uždavinys ginti Vieکشnius. Šios kuopos vadu skiriu ltn. Zapką.“ Įsakymą pasirašė vadas kapitonas I. Jatulis ir adjutantas ltn. K. Žukauskas. Rinktinės dokumentuose Zapkaus pavardė dar porą kartų minima, paskui išnyksta. Žinoma, kad jis su savo kuopa kovojo 1944. 07. 29 d. kartu su Vermachto pulkininko Helmuto Mėderio (Helmuth Mäder) kovotojais bare ties Vieکشniais, Zaventės bei Daubiškių apylinkėse. Rusų puolimas buvo sėkmingai sustabdytas, o j. leit. A. Zapkus atžymėtas kartu su 1-ojo bataliono dviem kuopomis, papildytomis savanoriais, viso tarp 52 vyrų. Šiame bare lietuviai laikėsi iki rugpjūčio 11 d. Rugsėjo 20 d. pulko įsakyme Nr. 50 (55) A. Zapkus, iki tol ėjęs 4 kuopos vado pareigas, paskirtas 8 kuopos vadu. Kad TAR vadas kapitonas I. Jatulis pasitikėjo A. Zapkumi, netiesiogiai patvirtina, kad jie buvo pažįstami seniai ir turėjo bendrą veiklos barą.

Aleksandras Zapkus gimė 1916.05.17 d. Petrapilyje (Rusija). 1920 m. su tėvais grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kėdainiuose. 1924 m. įstojo į Kėdainių pradžios mokyklą, bet po metų šeimai persikėlus į Mažeikius, 1927 m. Aleksandras baigė Ma-

žeikių pradžios mokyklą, toliau mokslą tęsė Mažeikių gimnazijoje. Baigęs keturias klases, 1932 m. pradėjo mokytis Plungės mokytojų seminarijoje, po dviejų kursų buvo perkeltas į Šiaulių mokytojų seminariją. 1934 m. mirė tėvas, gyvenimo sąlygos labai pablogėjo, iš namų gaudavo mažai paramos, tad turėjo pats užsidirbti mokesčiui už mokslą ir pragyvenimui. 1936. 06. 20 d. baigė keturis kursus, bet dėl pablogėjusios sveikatos nelaikė baigiamųjų egzaminų. Tai pačiais metais kreipėsi į Valstybinę egzaminų komisiją, prašydamas leisti laikyti baigiamuosius egzaminus pradžios mokyklos mokytojo praktiko cenzui gauti. Komisija prašymo išduoti jam aukštojo mokslo atestatą ir atleisti nuo praktikos pamokų nepatenkino. Nuo 1936. 11. 01 d. dirbo laisvai samdomu mokytoju. 1936 m. gyveno Mažeikiuose, 1937 m. – Žvyrelėje, 1938 m. – Dabikinėje ir Miškėnuose, 1939 m. – vėl Mažeikiuose. 1940 m. rugsėjo – 1941 m. balandžio mėn. Aleksandras Zapkus dirbo Krakų pradžios mokyklos mokytoju, 1940–1941 buvo vietos jaunųjų ūkininkų ratalio vadovas. Gyveno Vieکشniuose, dirbo mokytoju. Buvo tautininkų partijos narys, šaulys, Vieکشnių valsčiaus nacionalinio pasipriešinimo organizacijos štabo narys (1940 m. Mažeikių NKGB ją su-sekė). Vėliau slapstėsi.

Užbėgdami įvykiams už akių, pasakysime, kad Aleksandras yra garsaus JAV dailininko Kęstučio Zapkaus, gimusio 1938 m. balandžio mėn. Mažeikiuose, tėvas. Gimimo metrikeuose nurodoma, jog tėvas yra „pradžios mokyklos mokytojas Aleksandras Zapkus, motina Fliorentina Kondrotavičiūtė, gyvenantys Dabikinės dvare“, kuris kadaise priklausė Zubovams.

Kaip rašo „Žemaičių žemė“ (2004 m.), tapytojas, grafikas ir pedagogas Kęstutis Zapkus yra žinomas, daug nusipelnęs ir plačiai išgarsėjęs menininkas. Jis nuo XX a. septintojo dešimtmečio vidurio iki šiol yra Niujorko dailininkų avangarde. Nuo 2003 m. atsidėjo tik kūrybai ir žada padaryti perversmą tapyboje. K. Zapkus, kaip tikras žemaitis iš Dabikinės, savo kūrybos kelią pradėjo remdamasis etniniu paveldu, turbūt įtakojamas mamos ir patėvio. Tai buvo moksleiviški darbeliai. Nuo Čikagos meno instituto laikų iki šiol jo darbai yra be etninio paveldo ženklų, išskyrus pora kūrinių Vilniaus tema. Visa kūryba, anot jo paties, daugiau grįsta mąstymu, negu emocijomis. K. Zapkus siekia, kad žiūrovas būtų inspiruojamas jo kūrinių pirma studijuoti segmentais, dalimis, o tik paskui kaip visumą.

K. Zapkaus darbų turi įsigiję daugiau negu 30 JAV meno centrų. Jo kūriniai eksponuoti daugelyje grupinių parodų, surengta daugiau negu 20 personalinių parodų rinktinėse galerijose ir muziejuose. Apie jį sukurtas dokumentinis filmas (1980 m.).

* * *

1944 m. spalio 6 d. rytą TAR karius atitraukė į Sedą. Jie išsikasė apkasus, o jau kitą dieną pajuto, kad frontas artėja, traukėsi vokiečių tankai. Greitai pasirodė rusų kariuomenė. Pradėjo mūšis. Žinoma, jėgos buvo nelygios. Mūsų kariai traukėsi apie pusės kilometro ilgio pieva, be jokios priedangos, rusų tankai nuo Sedos bažnyčios pliekė į mūsiškius. Buvo užmušta daug lietuvių...

Aleksandras Zapkus

Nuotrauka iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondų.

Sedos kautynėse dalyvavo Pirmasis lietuvių savanorių pulkas, vadovaujamas majoro Alfonso Urbono. Du pulko batalionai spalio 6-osios vakare buvo išsidėstę prie strateginių kelių Sedai ginti. Pirmajam batalionui vadovavo majoras Pranas Puodžiūnas. Antrajam – leitenantas Liudas Norkus. Nors ir didelėmis netektimis, rusų puolimas buvo pristabdytas. Vis dėlto Sedos mūšyje greitai baigėsi šaudmenų atsargos ir kautynių dalyviai buvo priversti trauktis. Kai kurie, neturėdami kitokios išeities, pasidavė į nelaisvę. Daug savanorių žuvo apkasuose prie Sedos, manoma, kad ten palaidota apie 100 kovotojų. Likusieji gyvi savanoriai per Barstyčius pasitraukė Klaipėdos link. Barstyčiuose buvo bandoma pasitraukusius savanorius pergrupuoti, tačiau vokiečių planas nepavyko...

Buvo manoma, kad A. Zapkus žuvo kartu su tuo šimtu kitų savanorių 1944 m. spalio 7-8 d. Sedos ar Barstyčių kautynėse. Rusų tankų išblaškyti rinktinės kovotojai traukėsi kas kaip išmąndami. Vieni žuvo ar pateko į rusų nelaisvę, kiti per Kuršių neriją prasiskverbė į Vokietiją, dar kiti pavieniui grįžo į tėvų namus ar pas artimuosius. Daugelis sugrįžusiųjų vėliau įsijungė į partizanų struktūras.

Fliorentina Zapkienė, sužinojusi apie vyro dingimą, neliko Lietuvoje, o pasitraukė į Vakarus. Iš ten kartu su sūneliu Kęstučiu pasiekė Ameriką, matyt, iki gyvenimo pabaigos žinojo tik apie pirmąjį Aleksandro Zapkaus gyvenimą. Dailininkas Kęstutis Zapkus Lietuvos nepamiršo, dar 1989 m. čia lankėsi, Vilniuje surengė tapybos ir grafikos parodą, kuri laiką sostinėje gyveno. Keletą metų dėstė Dailės institute. Jo mokiniai buvo Patricija Jurkskaitytė, Ieva Martinaitytė, Aidas Bareikis, Julius Liudavičius, Žilvinas Kempinas, Giedrė Lilienė ir kiti, dabar jau po pasaulį pasklidę menininkai. Paskui dailininkas sugrįžo į JAV, tik vargu ar sužinojo ką nors naujo apie savo tėvo likimą.

Tęsinys kitame numeryje